

Психодиагностиката е област от приложната психология, която се използва в смисъл на психологическо измерване на личността; на психологическо тестване и в основата на изграждане на различни психологически тестове за оценка на психологични параметри.

Предмет на психодиагностиката са индивидуалните особености, индивидуалните характеристики на изследваните обекти.

Юношеството е период на личностна идентификация, когато индивида търси отговор на въпроса „Кой съм аз?“. Едва тогава той се ражда като личност.

Психодиагностиката е тясно свързана с психологическите измервания. Познанията по психодиагностика дават ясна представа какви методи, средства могат да бъдат използвани.

Понятието психодиагностика се среща за първи път в книгата на Роршах – „Психодиагностика“. В нея той представя своя тест за измерване на фантазиите на психично болни, нарича се „Мастилени петна“.

Психодиагностиката разработва теорията, принципите и методите за провеждане на психодиагностичните изследвания, за интерпретация на данните и съставяне на диагностично заключение.

До средата на XX в. понятието е свързано основно с клиничната и диагностичната практика. Самото понятие диагноза въведено във вътрешната медицина от началото на XX в. навлиза широко в медицинската практика от там и в психологията. По – късно, след 50-те години понятието диагноза, което се употребява като синоним на детайлна оценка и изследване на отделни обекти се разпространява широко в педагогическата практика, приемайки значението „Педагогическа диагностика“, в техниката – „Техническа диагностика“, в областта на трудовата психология – „Професионална психодиагностика“. А от скоро – в края на XX в. вече има и т.нар. „Компютърна диагностика“.

Сфери на приложение на психодиагностиката са:

- клиничната, консултативната практика;
- трудовата практика;
- педагогическата практика;
- юридическата практика – за съставяне на съдебно – психологически експертизи;
- в психологията на развитието – психодиагностика на развитието;

„Психологическа диагноза” – понятието диагноза произлиза от гръцки език – dia gnosis, което означава разпознавам.

В психологията това е разпознаване на индивидуалните, неповторими черти и особености на характера, на отделните свойства на личността. Това е и средството за съставяне на цялостна характеристика.

Схемата за съставяне на психологична диагноза е следната:

1. Ясно очертана цел;
2. Избор на адекватни за целта методи;
3. Квантификация на данните;
4. Анализ и интерпретация на резултатите, които се поставят в основата на последната стъпка;
5. Обобщение – заключение;

Възприета е класификация на методите въз основа на принципа за ролята и мястото на диагностика в процеса:

I –ва група методи – Обективни тестове, при които има верен и неверен отговор. Това са основно тестове за диагностика на когнитивните процеси. Биват апаратни и бланкови. Прилагат се за оценка на възприятие, диагностика на зрителни и слухови нарушения. Обикновено представляват апаратни установки с проектиране на различен по обем материал - числа, фигури, образи, звукови сигнали с различна честота, светлинни сигнали, които дават възможност за оценка зрително – моторната координация, на точност и бързина на реакцията, по която се правят заключения (макар и много условно) за особености на нервно - психичната дейност, включително и на типа темперамент.

Тук се включват и тестовете за интелигентност и постижения.

II –ра група методи – Стандартизирани личностови методики (личностни въпросници), за диагностика на личностни дименсии; за психични състояния и проблеми или нарушения. Независимо, че са стандартизирани те в значима степен зависят от субекта – изследвано лице, от неговата степен на себепознание и ситуативна мотивация. Тук за разлика от първата група ролята на психолога е по – значима.

III –та група методи – Проективни техники, с високи възможности за диагностика, но значимо зависещи от професионализъм и интерпретационни възможности на диагностика. Това са методи, при които най – често няма удовлетворяващи психометрични показатели – надеждност и валидност.

IV –та група методи – Диалогични методи - диагностична беседа, дискусии по казуси.

V –та група методи – Наблюдение. Той един от основните и присъства във всички методи. Този метод е най – приложим в ранната детска възраст.

Психодиагностичните изследвания по своята същност са индивидуални. Основната им цел е да дадат отговор по ясно определен въпрос.

За да бъде стойностно изследването и съставената диагноза, психолога диагностик трябва да се насочи към следните въпроси:

1. от кога съществува проблема, който трябва да бъде диагностициран;
2. от кога признаците за наличен проблем са най – изявиени;
3. има ли наблюдение от по – ранен период, свързано с наличния проблем;
4. какво е обикновено поведението на изследваното лице и кои са неговите особености;
5. какви са междуличностните контакти с близкото обкръжение, има ли трайни емоционални връзки с родители, роднини, приятели; има ли проблем в общуването;

Особено важно при индивидуалните изследвания в детска възраст е диагностика да има информация от съставена семейна анамнеза, за да се търсят връзки, фактори, условия в които израства индивида.

Какво е отношението и позицията на изследваното лице в близкия социален кръг. Какви процеси има в процеса на социализация, в процеса на обучение. Особено внимание се отделя на преживени травми (най – вече психични).

1. оценка на невербалното поведение по време на изследването. Напр. прекомерна нервност, тикове, паразитни навици или краен негативизъм, затвореност.

В протокол се отразява дали изследваното лице има говорни проблеми, смущения или проблем със зрението, слуха, които при работа с методики могат да окажат значимо негативно отражение.

7. какви проблеми споделя самото изследвано лице. Напр. че му е ясно, че за нищо не го бива, че е неспособно или, че другите около него са лоши, ужасни, което е причина за неговите проблеми.

При индивидуалното изследване особено внимание се отделя на мотивацията на изследваното лице за участие в изследването. Ако то е задължително или принудително изследваното лице изгражда различни стратегии. Напр. „трудни деца“ в училищна възраст се стремят да се представят в още по - лоша светлина. По време на изследването като своеобразен въпрос „да труден съм – да видя дали ще се справите с мен“ или се представя в най – добрата положителна светлина в стремежа си да прехвърли вината върху учители, родители и т.н.

Характер. Диагностика на личностови акцентуации

Думата характер произлиза от гръцки език и буквално означава печат, релефна инкрустация.

В древна Гърция с понятието се е означавал знакът, който поставял майстора върху своето произведение за да бъде различен от другите майстори.

Характерът е съвкупност от устойчиви индивидуални особености на личността, формираща се и проявяваща се в дейността и общуването, обуславяйки типичните за нея начини на поведение. Характерът е обусловен от общественото битие на личността, от усвояването на социалния опит. Типичните черти на характера се определят от типичните обстоятелства на житейския път на хората в конкретно – историческите условия. Сред множеството черти на характера на индивида някои са водещи, други второстепенни, обусловени от развитието на водещите свойства. Характерът се проявява в системата от отношения на човека към околната действителност; в отношението към другите хора (общителност – затвореност; правдивост – лъжовност); към работата (отговорност – недобросъвестност; трудолюбие – мързел); отношението към себе си (скромност – самовлюбеност, гордост – покорност и т.н.).

Според друга дефиниция, която е по – кратка, но също отразява пълно, онова, което означаваме с думата - характерът представлява съвкупност от устойчиви личностови диспозиции, които определят мястото на личността в социума, неговата адекватност и адаптивност, връзките със социалното обкръжение, отношението към околните и към самия себе си.

Основните свойства определящи характера на личността са многобройни, но в последствие те са сведени от Кетел до 16 основни фактора.

Въпросник на Леонхард – Шмийшек

/за акцентуираните личности/

Немският психиатър К. Леонхард разработва концепция за акцентуирани личности, в чиято основа лежи твърдението за обективно съществуващите основни черти на човешката индивидуалност.

Акцентуация – това всъщност са съществуващите индивидуални черти, но с тенденция за преход в патологично състояние. При голяма степен на изразеност те поставят отпечатък върху личността и могат да получат патологичен характер, разрушавайки нейната структура. Но личностите, означавани от К. Леонхард като акцентуирани не са още патологични и по негови наблюдения са половината от съществуващите хора.

Личностните акцентуации са всъщност проявени по – ярки личностни черти и ги откриваме обикновено в нехармоничните, не вътрешно консолидирани личности. Тези особености дават основание за изграждане на отделна типология, на личностни акцентуации или акцентуирани личности, които са на границата между норма и психично разстройство. Основна особеност при тях е съобразната предразположеност за възникване на психично отклонение до личностово разстройство. Подобен тип личности най – често се адаптират, реализират безпроблемно, дори постигат много добра, висока професионална изява. Отклонение може да се появи след преживяване на сериозна психотравма или силен стрес, който е засегнал слабото място. При тази личност има предразположеност към съответен тип психично и емоционално реагиране. Наличие на определен вътрешен конфликт, водещ до постоянно натрупване на негативни преживявания, при тях се сформира повишен фон на емоционална напрегнатост и често резултата е развитие на психосоматично заболяване като

астма, язва - симптоматика, която не се проявява при хармонични, вътрешно консолидирани личности. Това са хора при които има устойчиво съчетание на неустойчиви параметри. При тях не е изявена патологична динамика или резки нарушения на социалната адаптация. Нарушенията при тях произтичат от вътрешни актуални проблеми, с които личността не може сама да се справи. Основно акцентуациите се диагностицират и установяват над 15 – 16 годишна възраст.

В периода на пубертета установените акцентуации са най – често временни състояния, които преминават с възрастта.

Диагностиката на акцентуираните личности се измерва с характерологичен, диагностичен въпросник, който е конструиран на базата на концепцията на Леонхард от неговия сътрудник Х. Шмийшек. Въпросника е предвиден за индивидуално изследване. Целесъобразно е диагностика да отправя въпросите си в беседа и след известно обсъждане да нанася отговорите на лицето. Всяко съвпадение е 1 точка, сбора се умножава по числото в скоби на съответната скала.

При анализа на данните от въпросника се подчертава необходимостта от анализ на всички скали в тяхната свързаност, като не са за пренебрегване и екстремно ниските стойности. Средните стойности са в границите 9 – 12 т. Отчита се отклонението от средните стойности, ако има явна изразеност анализът най – често преминава по зъбчатата графика, без изразени пикове и тогава се свързват всички отделни видове акцентуации. В междуличностните отношения най – често този тип личности се характеризират като странни, особняци, чудаци, някой от тях като демонстративния тип личности постигат значими изяви в публични дейности и често са желани партньори.

Получени резултати от изследването:

1. Хипертимен тип – 15 точки;
2. Параноиден тип – 18 точки;

3. Емотивен тип – 15 точки;

4. Педантичен тип – 20 точки;

5. Тревожен тип – 12 точки;

6. Циклотимен тип – 18 точки;

7. Демонстративен тип – 8 точки;

8. Възбудим тип – 15 точки;

9. Дистимен тип – 12 точки;

10. Екзалтиран тип – 12 точки

Интерпретация:

Получените резултати показват, че изследваното лице има изразена акцентуация в четвъртата скала, което говори за силно изразен стремеж към ред и чистота. В работата си не бърза, не проявява припряност, а търпеливо се стреми към високо качество и прецизност.

Педантичното издребняване и отвличане в неважни детайли, често предизвиква конфликтни ситуации, което от своя страна превръща изследваното лице в нежелан партньор за екипна дейност.

Отличава се с добро самочувствие и висок жизнен тонус. При противодействие или несполука проявява склонност да реагира с остри изблици на раздразнение. Нерадостното и тежко детство е вероятна причина за силно изразения стремеж към самостоятелност. В ситуация на стрес лицето се превръща в емоционално лабилна личност и реагира с повишена тревожност и депресия.

В детството си изследваното лице е било шумно дете. Не му е достигало чувството за дистанция в отношенията с възрастните. Има добро приповдигнато настроение, край него винаги е много шумно. Общително и много приказливо. Честолюбието често го води до особено настойчиво отстояване на собствените интереси. В същото време е неспособно да забравя обидите и дълбоко ги преживява. Често е предпазливо и подозрително.

Изследваното лице дълго преживява сцените на насилие. Проявява склонност да преувеличава опасностите, като това води до излишно притеснение и страх както за собствената личност, така и за близките му.

Силно обича животните и природата. Хобито му е отглеждане на цветя.

Притежава чувство за дълг и отговорност. Чрез професионалното изпълнение на задачите си може най – добре да разкрива своите способности. Емоционално лабилно, с честа промяна в настроението, като симптоматиката варира от дни с лошо настроение до период на подем със силно желание за контакти и приятелства. Заниманията на изследваното лице често са несистемни. Циклотимната акцентуация обуславя тревожното очакване, страхът от неуспех, както и наличието на ежедневни натрапливости /символна ритуалност/. “Лошите дни” на лицето са изпълнени по-скоро с лошо настроение, отколкото с вялост.

Не обича да е център на внимание, като всячески се стреми да оства в сянката на другите, което обаче не винаги му се отдава както поради експанзивната му и шумна

природа, така и поради непрекъснатата борба за честност и справедливост с които непрекъснато парадират.

Трудно намира дейност, която да е много привлекателна за него или която да го увлича за дълго. Силно цени своя труд и често знае права си, но не и задълженията и отговорностите си. Поради това изследваното лице трудно се задържа на едно и също място за дълго.

Зад привидната емоционалност се крие липса на дълбоки чувства, въпреки голямата експресия. Притежава изключителната способност да измества нещата и може напълно да забрави това, което не го интересува. В определени обстоятелства при беседа не крие негативизма си и отговаря кратко на въпросите. Притежава способността да изпада във възторг и да се възхищава. Изследваното лице не изпитва затруднения да се усмихва и да изпитва радост.

Тест ЛК (Локализация на контрола)

/Дж. Ротър/

Локуса на контрола се отнася до набора от убеждения за взаимоотношението между поведението и последващата поява на награди и наказания. По - прецизната фраза за тези убеждения за локуса на контрола е вътрешен срещу външен контрол на подкрепението /I - E/. Винаги когато подкрепленията /положителни или отрицателни/ се възприемат от човека като резултат от неговите поведения, усилия или относително постоянни характеристики, имаме пример на вътрешно убеждение. Външните убеждения, обратно, включват възприятията, че подкрепленията се появяват в резултат на късмет, шанс, съдба или намеса на властни други хора или пък са просто непредвидими поради сложността на събитията. Понятието за екстернален и интернален тип за първи път се въвежда от американския психолог бихевиорист Джулиан Ротър през 70-те години на 20-ти век. Той дефинира хората в зависимост от това, къде те са насочили своя контрол – навън или навътре към себе си. Те показват дали личността е предимно външно обвинителна /екстернален тип/ или вътрешно

обвинителна /интернален тип/. Преобладаващата част от хората принадлежат към смесения тип. Средния тип е баланс между търсене на причините за неуспех навън и навътре в себе си. Локус контрола се свързва с поведението на личността в ситуация на стрес, проверка и постигнат неуспех. Има умерена, но не висока корелация между екстернален тип и екстравертен неуравновесен тип; умерена е корелацията между интернален и интровертен уравновесен тип. Установени са значими различия между локус контрола и социално адекватно или дивиантно поведение. Теста локус – контрола е адаптиран към българските условия от Института по психология към БАН от авторски колектив под ръководството на А. Величков през 1987 г.

Колкото повече са съвпаденията с отговорите от ключа над 0,50 %, толкова по-характерни са чертите за екстерналения тип. Има 3 скали:

Скала 1 – “саморегулация – повлияна регулация”

Скала 2 – “конформност – висока автономност”

Скала 3 – “положително – отрицателно отношение към хората, положителни нагласи и очаквания към социума”.

Получени резултати от изследването:

Съвпаденията на отговорите с ключа са 0, 20%, което говори за интернален тип.

Скала 1 – саморегулация – 0,75 %;

Скала 2 – висока автономност – 100%;

Скала 3 – положително отношение към хората, положителни нагласи и очаквания към социума – 0,80%;

Интерпретация:

Получените резултати показват, че лицето е интернален тип. Това говори, че за него е характерен интрапунитивен (вътрешно обвинителен) тип реакция, т.е. най-често търси причините за личният неуспех предимно в себе си. Не приема външните обстоятелства като решаващи във възникналите ситуации. В повечето случаи разчита предимно на собствените си възможности за разрешаването на възникналите проблеми.

Постигнатия успех или неуспех приписва на собствените си възможности или допуснати грешки и недостатъци. Не е склонно да вярва, че съдбата или случайността са движещи фактори в живота му, което води до инициативност. Не очаква нещата да се нареждат от самосебе си.

Високо автономно и трудно приемащо чуждото мнение изследваното лице поддържа своята вътрешна увереност. Автономността корелира с качеството на приписване на събитията на собствените си възможности. Има положително отношение и нагласи към социума, но в същото време тези очаквания са насочени към значими за лицето хора.

Личностен въпросник на Айзенк

Основните изследвания на Айзенк са в областта на теорията на личността и измерванията, интелигентността, социалните нагласи и политиката, поведенческата генетика и терапия. Гледището му за човека, което винаги е ръководило неговото мислене и е насочвало неговите изследвания, е за биосоциален организъм, чийто действия са детерминирани в еднаква степен от биологични и социални фактори.

В края на 50-те години Ханс Айзенк конструира първия вариант на своя въпросник – EPI /персонален инвентар за екстраверсия/. Българската адаптация на въпросника на Айзенк е създадена 1985 г. от Паспаланов и Щетински. В него е заложен въпросника на Айзенк от края на 60 – те години, в който той включва още една скала – психотизъм, който според него не е синоним на невротизъм. Въпросника съдържа 86 айтеми, времето за работа не е ограничено, т.е това не е скоростен тест, но в инструкцията изследваните лица се приканват да работят бързо и точно. Времето за работа е от 15 до 30 минути. Това е сравнително икономичен, лек тест, който намира широко приложение в диагностичната практика. Въпросника на Айзенк се прилага за оценка на социалните интеракции на личността, на начина му на вграждане и изява в социума. Интерпретацията по отделните показатели е в зависимост от степента на отклонението на точките на съвпадение на отговорите с ключа от медианата – 0,50. Така при екстраверсия ако, съпадението е над 50 %, колкото по-близо е до 100%, толкова по-силно изразени са чертите на екстравертния тип личност и обратно, ниските стойности характеризират лицето като интровертен тип. Среден тип личност между екстро – и интроверт се означава като амбаверт.

Въпросника на Айзенк включва следните скали:

Скала 1 – екстраверсия

Скала 2 – невротизъм

Скала 3 – лъжа

Скала 4 - психотизъм

Получени резултати от изследването:

Скала 1 – екстраверсия – 0,75%;

Скала 2 – невротизъм – 0,60%;

Скала 3 - лъжа – 0,73%;

Скала 4 – психотизъм – 0,16%;

Интерпретация:

Според горепосочените резултати изследваното лице показва високо ниво на екстраверсия.

Резултатите получени от Скала 1 /екстраверсия/ и Скала 2 /невротизъм/ показват, че лицето попада по класификацията на Хипократ – Гален в групата на холериците – раздразнително, много мнително, агресивно и дръзко.

То е емоционално – неустойчив екстраверт, което показва, че е общително, обърнато навън, активно, жизнерадостно, инициативно. Мрази самотата и обикновено предпочита да е заобиколено с широк кръг от хора. Почти винаги е с преобладаващо бодро, весело и оптимистично настроение.

Егото обаче е неговата слабост. Емоционално лабилно, напрегнато и тревожено, лицето в по – голяма част от времето си се намира под влияние на чувствата. Вероятно това предопределя неговата слаба устойчивост и непостоянство в поведението.

В междуличностните взаимоотношения е по – обидчиво, с повишена конфликтност и агресия по отношение на заобикалящите го. Това, както и неговата комплексираност и повишена тревожност биха могли да са причина за лесното му разстройване и загуба на равновесието, което от своя страна води до повечето конфликтни ситуации, в които изпада лицето.

Стойностите на изследваното лице по Скала 3 /лъжа/ са над средните показатели, което говори за високо ниво на социална желателност, или по-скоро, че то винаги търси одобрението на социума.

По Скала 4 /психотизъм/ дава ниски стойности. Това показва, че лицето е уравновесено, липсва бездушие, егоизъм и неконтанктност – нещо съвсем естествено предвид високите показатели по Скала 1 /екстраверсия/.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

ИЛ е на 26 г. със средно образование и сравнително добър интелектуален статус.

Общително, енергично и много шумно, лицето може да оживи всяка скучна компания.

В емоционален план показва лабилност в афекта и честа промяна в настроението, което предполага по – трудна адаптивност в условията на емоционален стрес и устойчивост на физическо и психическо натоварване.

В ежедневиия живот проявява упорство по отношение на започнатата работа. Предпочита да мисли самостоятелно, не се води по ума на другите, което му помага да се чувства свободно в постъпките и действията си. Всичко това би му било от голяма полза, за реализация на трудовия пазар, ако не проявяваше неустойчивост и непоследователност по отношение на интересите си.

В работата си не бърза, не проявява припряност, а търпеливо се стреми към високо качество и прецизност.

Силният стремеж към подреденост и съвършенство често става повод за конфликт, което от своя страна превръща изследваното лице в нежелан партньор за екипна дейност.

Притежава чувство за дълг и отговорност. Но като привърженик на реда, често поставя по – завишени изисквания пред другите, което предизвиква силната им антипатия.

Характерния за лицето интрапунитивен тип реакция дава основания да се предполага, че то е силно критично към своите постъпки и напълно осъзнава, че предизвиква хората с високите си изисквания. Именно това би могло да е вероятната причина за това лицето да избягва да бъде център на внимание и да остава в сянката на другите.

Склонно е да поема отговорност за своите действия, но не се нагърбва със странични задачи и проблеми, изискващи допълнителното му внимание и енергия, особено ако това не влиза в неговите задължения.

Въпреки забързаното си и много напрегнато ежедневие изследваното лице е способно да забелязва красотата на природата около себе си, като силно вярва в изкуството, а не само в силата.

В общи линии изследваното лице е весело и общително, но неговата силна необходимост от това да всява ред, както и тревожната му и неспокойна природа го определят като „чудак“, с когото е по – добре да нямаш много близки контакти.

По отношение на себе си е непоследователно, не достатъчно амбициозно и мотивирано. Вътрешно присъщата му склонност към самонаблюдение и анализ позволяват, то да бъде еднакво критично както към своите постъпки, така и към постъпките на другите.

По отношение на околните е човек лутащ се от едната до другата крайност – от хладно, изискващо и делово с по – слабо познати и значими за него хора, до изключително любвеобилно и акуратно с хора, които ценят и обича.